Život a smrt poslance Františka Schwarze

Odpůrce Edvarda Beneše se stal obětí politické perzekuce ještě před Únorem 1948

JIŘÍ PLACHÝ

František Schwarz (1891–1947) patřil k zásadním kritikům přijetí mnichovské dohody a nastupující totality druhé republiky. Do zahraničního odboje zamířil již několik týdnů po německé okupaci a většinu války strávil ve Velké Británii. Jeho život přesto skončil v cele pankrácké věznice, a to již rok před komunistickým převratem, v únoru 1947. Důvodem byly jeho opoziční postoje během druhé světové války.

Narodil se 18. října 1891 v Praze, v rodině Václava a Johany, rozené Percikové. Jeho otec pracoval jako úředník, matka zůstávala v domácnosti. Měli celkem šest dětí, tři chlapce a tři dívky. František po vychození obecné školy absolvoval reálku a po maturitě se zapsal ke studiu zemědělského inženýrství na technice. Školu úspěšně ukončil a získal inženýrský titul. Bojů první světové války se zřejmě neúčastnil a vyhlášení nezávislého Československa jej zastihlo v Pardubicích, kde se stal členem okresního národního výboru, řídícího ve městě a jeho okolí v „převratových" dnech převzetí moci od rakouských úřadů. Už jako středoškolský student se totiž angažoval v České straně národně sociální.

Od roku 1919 pracoval jako redaktor *Českého slova*, ústředního deníku uvedené strany. Postupně se vypracoval na šéfredaktora *Večerního* a následně *Ranního Českého slova*.[1] Vzhledem ke své původní profesi působil také v předsednictvu stranických jednot malozemědělců.[2] V roce 1925 obdržel od ministerstva zahraničních věcí stipendium ve výši devět tisíc švýcarských franků k cestě do SSSR. Ze země dělníků a rolníků si přinesl jistou vnitřní rozpolcenost. I když se později pohyboval na samé pravici politického spektra a byl ideovým odpůrcem komunistů, nikdy se z něj nestal kritik Sovětského svazu, pro nějž měl zvláštní slabost. V letech před druhou světovou válkou se jednalo spíš o sympatie k ruskému národu. Stýkal se s ruskými emigranty v ČSR a dokonce se hlásil k pravoslavnému vyznání. Nedlouho poté se s národními socialisty rozešel. Spolu s Jiřím Stříbrným byl na brněnském sjezdu 18. září 1926 ze strany vyloučen.

V následujících letech patřil k nejbližším spolupracovníkům Jiřího Stříbrného, s nímž byl 18. září 1926 vyloučen ze strany. V letech 1926–1927 řídil nově založený *Polední list* a posléze *Večerní list* – bulvární periodika patřící Stříbrného tiskovému koncernu Tempo. Účastnil se založení Slovanské strany národně socialistické a v květnu 1927 vypracoval její program. V něm sice odmítl marxismus, ale nikoliv socialismus. V následujících měsících toto seskupení několikrát změnilo svůj název a od roku 1930 používalo označení Národní liga. Schwarz zasedal v jejím předsednictvu.

Stříbrného politické seskupení se velmi rychle přesunulo z levého středu až na krajní pravici, přičemž v boji o voliče využívalo především sociální demagogii a populismus. Ve volbách do Národního shromáždění v roce 1929 vytvořilo volební koalici nazvanou Liga proti vázaným kandidátním listinám s Národní obcí fašistickou a několika dalšími marginálními subjekty. Volební výsledek, necelé jedno procento hlasů, nebylo možné nazvat příliš velkým úspěchem – kromě Stříbrného a Radoly Gajdy se poslancem stal pouze bývalý vyslanec v Japonsku Karel Pergler. V roce 1932 Liga v obecních volbách kandidovala samostatně. Před dalšími parlamentními volbami se Jiří Stříbrný velmi angažoval v projektu sjednocené pravice. Jednání vedených především s národními demokraty se účastnil i František Schwarz.

V předvečer státního svátku, 27. října 1934, vznikl z Kramářovy národní demokracie, Stříbrného Ligy a Národní fronty profesora Františka Mareše

1 *Archiv Poslanecké sněmovny* (APS), Osobní spisy poslanců, inv. č. 2372.

2 *Archiv bezpečnostních složek* (ABS), f. Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV (Z), sign. Z-6-350.

Rodiče a sourozenci Františka Schwarze kolem roku 1910, František Schwarz je druhý zleva Foto: archiv Zlaty Černé

František Schwarz s prvorozeným synem Přemyslem, jenž zemřel v kojeneckém věku, zřejmě roku 1930. Vpravo s dcerou Zlatou a synem Václavem, kterého drží jeho sestřenice Jiřina Šimsová. Foto: archiv Zlaty Černé

nový politický subjekt nazvaný Národní sjednocení (NSj). Ten si nekladl menší cíl než sjednocení pravice a v nadcházejících parlamentních volbách získání vedoucí, nebo alespoň jedné z vedoucích pozic v české společnosti. Národní sjednocení bylo vyhraněně nacionalistické, ostře protikomunistické, ale také protiněmecké, respektive protihenleinovské. Jedním z jeho jednotících prvků byla i nechuť většiny jeho představitelů vůči tehdejšími ministrovi zahraničních věcí Edvardu Benešovi.[3]

Přes mohutnou předvolební kampaň však voliči rozhodli jinak. Národní sjednocení získalo zhruba 5,6 procenta hlasů, což stačilo k zisku pouhých sedmnácti mandátů v Poslanecké sněmovně a devíti v Senátu. V celkovém pořadí stran tak uskupení skončilo až osmé. Jedním z nově zvolených poslanců se však stal i František Schwarz, v té době člen předsednictva Národního sjednocení. Mandát získal ve volebním kraji Praha I.B.

V Poslanecké sněmovně zasedal v ústavně-právním výboru, zemědělském výboru a hlavně byl zvolen náhradníkem Stálého výboru, což se ukázalo být důležité pro budoucnost. Patřil k poměrně aktivním poslancům, podal celkem 27 interpelací, dvanáctkrát vystoupil v rozpravě a v květnu 1936 předložil návrh zákona „o neplatnosti a trestnosti poslaneckých a senátorských reverzů".[4]

Přestože Národní sjednocení zpočátku usilovalo o vytvoření jednotné organizační struktury, od níž si především Stříbrný sliboval vedoucí pozici, volební neúspěch tento proces výrazně zpomalil. Stále zůstávala zřejmá hranice především mezi bývalými národními demokraty a ligisty. Na podzim 1936 zaútočil na Stříbrného a jeho stoupence František Xaver Hodáč, jehož podpořilo vedení Mladého Národního sjednocení. Schwarz jej spolu s poslancem Františkem Ježkem v soukromém dopise varoval před akcí, jejímž důsledkem bude stranický rozkol. Po neúspěchu „smiřovací" schůzky vedení v lednu 1937 však proti Hodáčovi velmi ostře vystoupil i Karel Kramář, který jej zbavil funkce svého zástupce. Hodáčův útok proti ligistům byl ve skutečnosti motivován jeho snahou postavit se do čela strany. Kramář přes svůj zhoršující se zdravotní stav však držel otěže stranické politiky stále pevně v rukách. Spor tím ale neskončil a naplno se rozhořel již několik dní poté, co Kramář 26. května 1937 zemřel.

František Schwarz jako poslanec
Foto: archiv Zlaty Černé

V roce 1926 Schwarz opustil společně s Jiřím Stříbrným národně socialistickou stranu. V roce 1938 se oba muži názorově rozešli.
Foto: ČTK

Posledního květnového dne opustili klub poslanců Národního sjednocení Schwarz a Rudolf Smetánka. Čtvrtého června je následoval také Karel Kut a 8. června v Senátu František Paulus. Mezitím, 2. června, rozhodlo předsednictvo Národního sjednocení o vyloučení stoupenců Národní ligy ze svých řad. Toto rozhodnutí potvrdil i sjezd, který se konal na konci měsíce. Hodáč se stal úřadujícím předsedou strany. V následujících měsících začalo sbližování NSj s vládními stranami, které bylo završeno v březnu 1938 jejich vstupem do vlády. Stříbrného skupina, nyní pod názvem Národní liga – strana radikální, národní a demokratická, zůstala v opozici.

Ocitla se však na samém okraji politického spektra. Samostatný poslanecký klub se jim podařilo ustanovit teprve v listopadu 1937, kdy trojici ligistických poslanců posílil podkarpatoruský nacionalistický politik, vůdce Ruské nacionálně-autonomní strany Štefan Fencik. Rozhodně to nebyla příliš velká posila – Fencik byl militantní populista se sympatiemi k italskému fašismu a silnou antagonií k Československu. Krátce předtím odmítl jako zcela nedostatečný zákon č. 172/1937 Sb., který měl zahájit cestu Podkarpatské Rusi k získání autonomie. Stále více se orientoval

3 K tomu srov. např. MAŘICA, Jan: *Od Československé národní demokracie k Národnímu sjednocení*. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2018.

4 Poslanci a senátoři při zvolení podepisovali reverz, v němž se zavazovali ke stranické poslušnosti a v případě jejího porušení souhlasili se svou rezignací. Mandát tak v podstatě patřil politické straně, a nikoliv zvolenému zástupci – viz https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/rejstrik/jmenny/sb.htm (citováno k 2. 2. 2022).

na Polsko a Maďarsko, od nichž na svoji protistátní činnost také čerpal peníze. V Senátu se samostatný klub ligistů vůbec nepodařilo ustanovit – Jindřich Trnobranský zůstal členem NSj a František Paulus se ocitl v pozici nezařazeného senátora.

Liga si udržela určité pozice především v Praze, kde například v obecních volbách v květnu 1938 získala šest z 90 mandátů. Předvolební kampaň však vedla nejen v duchu vyhroceného nacionalismu, ale také v ní již užívala nezastřeně antisemitskou rétoriku. Na jaře 1938 se začaly politické cesty Jiřího Stříbrného a Františka Schwarze rozcházet. Stříbrný po anšlusu a krachu neoaktivistické politiky podpořil možnost vstupu SdP do vlády. Schwarz vytkl Stříbrnému v dopise z 24. března 1938 nadbíhání henleinovcům. O týden později se sešli v kavárně Urban na Václavském náměstí. Stříbrný trval na svém stanovisku, které se mělo opírat o plány vedení agrární strany. To Schwarze pobouřilo natolik, že požádal o audienci u ministerského předsedy Milana Hodži, který však popřel, že by o něčem takovém věděl. Vyjádřil víru v pomoc Francie a SSSR v případném konfliktu s Německem a od podobných názorů se distancoval. Tím začal Schwarzův pozvolný rozchod se Stříbrným, zakončený jeho odchodem z Národní ligy v srpnu 1938.[5]

Ve dnech zářijové krize byl (poprvé, ale nikoliv naposled) politickým solitérem. Na aktivitách Výboru na obranu republiky, v němž se angažovali někteří jeho bývalí kolegové z řad poslanců Národního sjednocení, se zřejmě nepodílel. Mnichovskou dohodu vnímal jako národní tragédii a snažil se jí zabránit. Když nebyl přijat prezidentem Benešem, pokoušel se jej o nesprávnosti takového kroku přesvědčit alespoň písemně. Ve stejném duchu psal i premiérovi generálu Syrovému a předsedovi Poslanecké sněmovny Janu Malypetrovi, kterého zároveň varoval před neústavností územních změn, o nichž nerozhodl parlament. Důsledným kritikem Mnichova zůstal až do konce svého života.

Protestní shromáždění před Rudolfinem, tehdejším sídlem parlamentu, proti přijetí kapitulace 22. září 1938 Foto: ČTK

Proti nastupující totalitě

Dne 14. prosince 1938 předložila Beranova vláda Poslanecké sněmovně svůj vládní program a osnovu tzv. zmocňovacího zákona. Národně demokratický poslanec Ladislav Rašín a Jaromír Nečas za sociální demokraty návrh kritizovali, v závěru svých vystoupení však uvedli, že jej v hlasování podpoří. V diskusi „proti" vystoupil poslanec Maďarské sjednocené strany János Esterházy, který jej označil za neslučitelný s principy parlamentarismu, za komunisty Antonín Zápotocký a ve velmi emotivně laděném projevu také František Schwarz. Ten byl od 18. listopadu 1938 nezařazeným poslancem, když odmítl vstoupit do poslaneckého klubu Strany národní jednoty.

Ve svém projevu mimo jiné řekl: *„Dává-li se zmocnění vládě a presidentovi, aby mohli dokonce měniti ústavu, račte prominouti, to se ocitáme ve stavu horším, než byla kterákoliv monarchie, i monarchie, jež nebyla parlamentní monarchií a kde přece pravomoc panovníka byla určena ústavními zákony. Slavná sněmovno! Když toto sněmovna odhlasuje, bude prostě napodobiti* (sic) *říšský sněm německý.* […] *Mne může snad někdo dáti do koncentračního tábora, ale já mu k tomu plnou moc neodhlasuji.*"[6] Ve svém projevu však také odmítl tehdy často opakovanou

5 Schwarz byl údajně ze strany vyloučen. Podle svědectví Jana Hýbla k tomu došlo proto, že chtěl svrhnout Jiřího Stříbrného. *ABS*, f. Zemský odbor bezpečnosti (ZOB) II, sign. 300-4-2, výslech Jana Hýbla u MV dne 24. května 1946.

6 Viz https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157004.htm (citováno k 2. 2. 2022).

tezi, že kdyby byla zahraniční politika první republiky jiná, nemuselo dojít k mnichovské tragédii: „[Hitler] *ve dvaceti bodech z roku 1920 a také v knize Mein Kampf všude jasně prohlašoval, že jest jeho cílem a prvním úkolem připojiti tato území k říši německé. A, vážení pánové, vy si teď dáte napovídat, kdyby se dělala nějaká jiná politika, že by Německo řeklo: Oni jsou hodní, tak jim to necháme…*“[7] Tím se v podstatě zastal svého letitého rivala Edvarda Beneše, od něhož se při hledání viníka Mnichova v té době odvraceli mnozí, kteří dříve patřili k jeho stoupencům.

A pokračoval v kritice vlády a její politiky příklonu k nacistickému Německu: „*Pan* [ministr zahraničních věcí František] *Chvalkovský prohlásil jasně* […] *v rozhovoru, který poskytl v Itálii, že nové Česko-Slovensko se přikloní definitivně k ose Berlín – Řím. To je konec ideologických front? To je poučení, že jsme na jednu doplatili? Tedy si vsadíme na tu druhou, která nám právě vzala jednu třetinu území a obyvatelstva. Či je někomu málo, co se nám stalo teď, že chce, abychom v příštím velkém zápolení prohráli snad zase ještě s tou druhou frontou?*“[8] Následně poděkoval Sovětskému svazu[9] a stačil se ještě vyjádřit ke zhoršení vztahů mezi Čechy a Slováky: „[…] *nesnesu, aby se to najednou obracelo a najednou se z českých zemí, které po léta doplácely na tyto země* (Slovensko a Podkarpatskou Rus – pozn. autora)*, dělali jejich vykořisťovatelé. To byli četníci, pane ministře, to byla Stráž svobody, to byly sokolské sbory, to byly legie a italská Domobrana, která šla klást životy za svobodu slovenského lidu.*“[10] Své vystoupení zakončil slovy: „*Já pevně věřím, že k národní jednotě dojdeme, ale ne cestou národní kapitulace a hanby, nýbrž bojem za národní svobodu navenek, za svobodu uvnitř!*“[11] Zmocňovací zákon byl přijat velkou většinou – hlasovalo pro něj 148 přítomných poslanců, proti jich bylo jen 16. Podobně dopadlo následujícího dne hlasování v Senátu, kde bylo 71 senátorů pro a 14 proti.[12]

> Již ve dnech druhé republiky uvažoval o odchodu za hranice, a sice do Sovětského svazu. Za tím účelem navštívil sovětské vyslanectví.

O dva dny později, při projednávání zákona o „zatímním vedení státního hospodářství Česko-Slovenské republiky“ na historicky poslední schůzi předválečné Poslanecké sněmovny, Schwarz znovu zopakoval svůj nesouhlas s vývojem druhé republiky. Ve svém vystoupení, které bylo už jen osamoceným hlasem vzdoru, prohlásil: „*Všecky změny územní, změny ústavní, všecko to, co se dělo v poslední době v této republice, je neústavní, odporuje ústavě a nebyly také ústavní většinou schváleny změny ústavy, co se týče autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi, protože ústava předepisuje 300 poslanců a 150 senátorů. Žádný Stálý výbor není oprávněn měniti ústavu, jako žádná vláda není oprávněna podle ústavy odstupovati území republiky. Všecky tyto věci jsou hotové činy. Ano, ale právně nicotné a nezávazné.*“[13] Bylo to poslední vystoupení na obranu svobody a demokracie na půdě pražského parlamentu. Také tento zákon (šlo v podstatě o přijetí rozpočtového provizoria ve chvíli, kdy neexistoval řádný rozpočet pro rok 1939) hladce prošel. Schwarz však pro něj, stejně jako pro žádný z dřívějších zákonů, které měnily charakter republiky směrem k režimu „autoritativní demokracie“, ruku nezvedl.

V zahraničním odboji

Již ve dnech druhé republiky uvažoval o odchodu za hranice, a sice do Sovětského svazu. Za tím účelem také navštívil sovětské vyslanectví a požádal o cestovní pas. Ten však obdržel až po okupaci, byť jeho vystavení bylo datováno 15. březnem 1939. Bylo jasné, že musí odejít do ciziny ilegálně. Dvakrát cestoval do Moravské Ostravy, a dvakrát se vrátil do Prahy. Napotřetí, 7. května 1939, se mu přechod hranic podařil. Následně odjel přes Katovice a Krakov do Varšavy. Uvažoval o tom, že by provedl svůj záměr a odešel do SSSR. Navštívil proto sovětskou diplomatickou misi, což neuniklo pozornosti polské zpravodajské služby. Prostřednictvím československého vyslanectví byl následně před podobnými kontakty důrazně varován. Rozhodl se tedy zůstat v Polsku a působit tam: „*Zpočátku sledoval poměry v Polsku, četl polské publikace a snažil se vniknout*

7 Viz https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157005.htm (citováno k 2. 2. 2022).

8 Tamtéž.

9 Tamtéž. Schwarz stejně jako mnozí jiní věřil, že Sovětský svaz nám jako jediný chtěl poskytnout pomoc, což ovšem neodpovídalo skutečnosti. Přestože toto tvrzení bylo již před lety přesvědčivě vyvráceno, patří k nejvíce zakořeněným legendám. Srov. PFAFF, Ivan: Jak tomu opravdu bylo se sovětskou pomocí v mnichovské krizi, I. a II. část. In: *Svědectví*, 1978, roč. 14, č. 56, s. 566–585 a *Svědectví*, 1978, roč. 14, s. 51–68.

10 Viz https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157005.htm (citováno k 2. 2. 2022).

11 Tamtéž. Část Schwarzova projevu byla následujícího dne vyloučena z těsnopisné zprávy o zasedání.

12 GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan: *Druhá republika. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Paseka, Praha–Litomyšl 2004, s. 107–109.

13 Viz https://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/159schuz/s159002.htm (citováno k 2. 2. 2022). Také část tohoto projevu byla sněmovní cenzurou zabavena.

Tábor čs. vojenské jednotky v Malých Bronovicích u Krakova v létě 1939. Armádní generál Lev Prchala na předválečném snímku.
Foto: VÚA – VHA, VHÚ

Ferdinand Kahánek na snímku z polského pasu, který mu byl vystaven po pádu Polska v Bukurešti. Generál Prchala (v civilu) s polskými důstojníky v září 1939.
Foto: NA London-Kew, VÚA – VHA

do polských dějin i polského ducha,"[14] poznamenal k jeho osobě redaktor Ferdinand Kahánek, který ve Varšavě působil již od konce března 1939.

O několik dní později, 25. května 1939, se do Polska dostal armádní generál Lev Prchala. Ten měl, podobně jako Kahánek, na Polsko silné osobní vazby a přicházel s jasnou vizí vytvořit v zemi významné centrum zahraničního odboje. Tím se však dostával do sporu s koncepcí bývalého prezidenta Edvarda Beneše, který předpokládal, že hlavní těžiště osvobozovací akce bude ležet na Západě, ve Francii, případně ve Velké Británii. V důsledku toho politici i vojáci odcházející z domova považovali Polsko pouze za tranzitní zemi, kde není třeba budovat zásadnější odbojové struktury. Hlavními propagátory této myšlenky se tehdy staly československé diplomatické úřady, jež i po 15. březnu 1939 v zemi působily – vyslanectví ve Varšavě a konzulát v Krakově. Stejný názor zastávala také většina vojáků, kteří do Polska přišli.

Spory mezi zastánci obou koncepcí byly již v minulosti podrobně popsány. Bez ohledu na pozdější vývoj a stále přetrvávající pohled liberálně-marxistické historiografie[15] nelze

14 *Polish Institute and Sikorski Museum Archives London*, sb. 28, Ferdinand Kahánek, sign. 5. Ferdinand Kahánek (1896–1940) byl členem agrární strany a do Polska odjel jako korespondent *Venkova*.

15 Např. Jan Křen ve své stěžejní práci o počátcích čs. odboje označil Schwarze, Kahánka i Prchalu za „živly". KŘEN, Jan: *Do emigrace. Buržoazní zahraniční odboj 1938–1939*. Naše vojsko, Praha 1963, s. 400.

Prchalovu „akci“ v Polsku na jaře a v létě 1939 hodnotit jako rozkolnickou. Odboj se v té době v podstatě formoval a snahu prosadit v něm svůj názor nebo koncepci a v důsledku toho získat odpovídající postavení, na něž měl ostatně Prchala vzhledem ke své hodnosti, schopnostem a zásluhám bezpochyby nárok, nelze považovat za nelegitimní. Ostatně, přes větší či menší míru kritičnosti k osobě Edvarda Beneše uznával on sám i jeho spolupracovníci, mezi nimiž nebyli jen „pravičáci“ jako Kahánek nebo Schwarz, ale také například levicový liberál Karel Břetislav Palkovský, že bývalý prezident je jedinou osobou, která může stanout v čele zahraničního odboje, což vedlo k tomu, že se jeho vedení nakonec plně podřídil.

Je třeba také konstatovat, že československý vojenský odboj v Polsku se v měsících před vypuknutím války dočkal Prchalovou zásluhou mnohem dalekosáhlejšího uznání, než tomu bylo na Západě, a alespoň symbolická účast našich vojáků v zářijových obranných bojích je dodnes bezpochyby právem vnímána jako jedna z nejpozitivnějších událostí československo-polských vztahů té doby.

Vraťme se však do konce května 1939. Prchala sám nebyl „politickým“ generálem a ze Schwarze, u něhož zřejmě respektoval to, že je voleným členem nejvyššího zákonodárného sboru, udělal svého hlavního politického poradce.

František Schwarz vycítil malý zájem vyslanectví o českou krajanskou komunitu žijící v Polsku, přestože krajané významným způsobem podporovali uprchlíky, včetně těch vojenských, a napětí panující mezi vyslanectvím a českými usedlíky žijícími ve Varšavě, kteří se sdružovali okolo spolku Česká Beseda. Na Svatodušní svátky proto ve své režii svolali do Varšavy sjezd českých krajanských spolků, jehož se kromě Čechů žijících v polském hlavním městě

Polská loď Chrobry na dobové pohlednici. Na její palubě odjížděl v létě 1939 František Schwarz do Velké Británie. Foto: VÚA – VHA

účastnili zástupci z Volyně, Krakova, Lodže, Lvova a Bílska, a na něm byl jako zastřešující orgán zvolen výbor, v jehož čele stanul Josef Waldmüller. Přestože Schwarz argumentoval tím, že jde o sjednocení krajanů na pozicích odboje po vzoru USA, vyslanectví sjezd považovalo za další krok posilující Prchalovo mocenské postavení.

Vojenský přidělenec plk. Prokop Kumpošt po válce vypověděl: *„Ing. Schwarze jsme všeobecně pokládali za duchovního inspirátora* […] *a politického poradce generála Prchaly.“* Vznikl proto plán: *„Bylo proto naší snahou Ing. Schwarze z Polska odstranit. V tomto smyslu jsme dopisovali do Londýna i do Paříže. Skutečně přijel z Londýna nynější generál* [Josef] *Bartík, vešel ve vyjednávání s Ing. Schwarzem, kterého konečně pohnul k odjezdu.* […] *Tím jsme se nám škodlivé činnosti Ing. Schwarze zbavili. Toto pozvání Ing. Schwarze na Západ k pres*[identu] *Benešovi stalo se na náš impuls, jen z důvodů, které jsem vylíčil.“*[16] To potvrdil i chargé d’affaires Jiří Zedwitz, který v nepřítomnosti vyslance Juraje Slávika úřad řídil. Nápad vylákat Schwarze do Londýna nebo do Paříže přišel ze strany Moravcových zpravodajců, byl mu však prezentován jako účast na nutných poradách. Bezprostředně po návratu Edvarda Beneše z USA do Evropy se Schwarz rozhodl toto pozvání přijmout.

Do Velké Británie odjel z Gdyně 28. července 1939 na polské lodi Chrobry. Již 3. srpna 1939 se František Schwarz v Londýně poprvé setkal s Edvardem Benešem a znovu následujícího dne. Zdůrazňoval význam Polska pro československý odboj a nutnost vybudovat tam silnou vojenskou jednotku, k čemuž byl však Beneš skeptický. *„Nestačí vyzbrojit a vystrojit ani své…“* konstatoval.[17] Ale právě v té době dosáhl generál Prchala dohody s vedením polské armády, která v podstatě dávala zelenou vybudování československých jednotek v Polsku, a Edvard Beneš v důsledku toho své stanovisko částečně přehodnotil. K Prchalovu postavení

16 *Státní oblastní archiv* (SOA) *Praha*, f. Mimořádný lidový soud (MLS) Praha, sp. zn. 7486/46, protokol o výslechu gen. Prokopa Kumpošta dne 7. ledna 1947.

17 *ABS*, f. ZOB II, sign. 305-112-6, František Schwarz, „Moje politická činnost za druhé světové války“, nedatováno (pravděpodobně 1946).

Ve Velké Británii byly v létě 1940 internovány tisíce „nepřátelských cizinců". Většinou se jednalo o německé nebo rakouské uprchlíky. Byli mezi nimi ale i občané předválečného Československa.
Internační tábor na ostrově Man.
Foto: archiv autora

ve vedení odboje se vyjádřil neutrálně, zdůraznil však svoji tehdejší koncepci, podle níž by nikdo neměl být ponechán stranou. Podle vlastního tvrzení se Schwarz setkal s Benešem v průběhu srpna 1939 pětkrát, ale jistě nepřekvapí, že ke sblížení jejich politických názorů nedošlo. Přinejmenším v závěru Schwarzova londýnského pobytu Beneš přešel ke zdržovací taktice, která měla znemožnit jeho návrat do Polska. Naposledy se setkali 5. září 1939.[18]

V důsledku vypuknutí války Schwarz již nemohl využít cesty přes Skandinávii, a proto odjel do Paříže, kam dorazil 13. září. Záměr odcestovat do Polska přes Jugoslávii však již také nebylo možné realizovat. Musel tedy zůstat ve Francii. Tam navázal kontakty především s vyslancem Štefanem Osuským. Přestože se účastnil různých politických jednání, ke vzniku Československého národního výboru (ČSNV) 17. října 1939, který se měl stát zárodkem exilové vlády, přizván nebyl. Tím začala jeho definitivní cesta do opozice.

Nebyl sám – mezi českými a slovenskými emigranty v Paříži i Londýně se zvedla vlna protestů proti způsobu ustavení národního výboru. Mnozí kritizovali jeho údajně nereprezentativní složení a zazněl také nesouhlas s tím, že v čele výboru stanul Edvard Beneš. Již v listopadu 1939 se pod vedením bývalého premiéra Milana Hodži v Paříži ustavila Slovenská národná rada a v opozici se ocitl i sociálními demokraty vytvořený Socialistický výbor. Nespokojené byly i vlivné krajanské organizace. Počátkem roku 1940 se chopil iniciativy také František Schwarz a spolu s redaktorem Vladimírem Ležákem-Borinem a bývalým diplomatem Karlem Locherem založili přípravný výbor České národní rady.

Edvard Beneš jako exilový prezident Československé republiky Foto: VÚA – VHA

18 V Benešově pozůstalosti jsou zaznamenány pouze tři vzájemné schůzky. KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*. Karolinum, Praha 2004, s. 68–69.

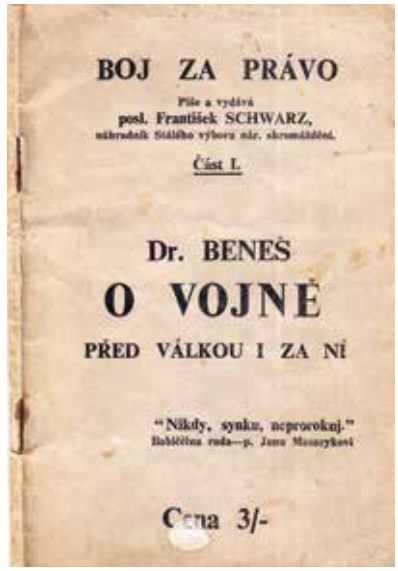

Prezident Beneš hovoří ve Státní radě. V tomto poradním orgánu zasedala většina bývalých poslanců. František Schwarz však do něj (přes jisté Benešovo váhání) povolán nebyl. Schwarzova brožura kritizující Edvarda Beneše vydaná v srpnu 1942 se stala hlavním důvodem jeho poválečného stíhání. Foto: NA, archiv autora

Dne 28. ledna 1940 došlo na zasedání v pařížském hotelu Ambassador k ustavení Česko-Slovenské národní rady (Č-SNR), v jejímž čele stanul Hodža, a Schwarz byl zvolen místopředsedou a vedoucím české sekce. Je třeba konstatovat, že rada činnost a složení ČSNV sice kritizovala, nicméně nezpochybňovala jeho vedoucí postavení v zahraničním odboji. Žádala dodržování demokratických principů, rozšíření počtu členů ČSNV o další zástupce, zlepšení situace v jednotkách zahraniční armády, řešení postavení Slovenska v rámci poválečného uspořádání státu a orientování se na vytvoření středoevropské federace, především ve spolupráci s Polskem.

Pro Československý národní výbor byla samozřejmě existence spojené opoziční platformy i v této formě nemilou událostí. Existovala snaha co nejvíce osob uvažujících o spolupráci s Č-SNR od toho odradit. To se podařilo v případě některých osobností, respektive skupin. Na základě těchto intervencí odmítl spolupráci s radou armádní generál Josef Šnejdárek nebo Socialistický výbor. Počátkem března 1940 se ČSNV usnesl na tom, že Česko-Slovenská národní rada v podstatě nikoho nereprezentuje, jejími požadavky se výbor zabývat nebude a její vznik poškozuje jednotu zahraničního odboje. Proti tomu byl pouze Štefan Osuský.[19]

Je zajímavé, že ani tehdy ještě nelze hovořit o tom, že by „nebylo cesty zpět", ani že by mezi oběma tábory ležel nepřekonatelný příkop. Edvard Beneš na jaře 1940 uvažoval o vytvoření reprezentativního sboru, který by v podmínkách exilu plnil některé funkce parlamentu, v němž by mohli nalézt platformu také někteří tehdejší představitelé opozice včetně Františka Schwarze.

Mezitím se však události daly do pohybu. Dne 10. května 1940 zahájilo nacistické Německo ofenzivu na západní frontě a během šesti týdnů se Francie ocitla na kolenou. Zbývala poslední naděje – Velká Británie. Z ohrožené Paříže zamířili „vládní" i „opoziční" politici do francouzských přístavů. Členům Č-SNR se podařilo zajistit si místa na belgické lodi Ville-de-Liége, která vyplula 20. června 1940 z Le Verdon-sur-Mer nedaleko Bordeaux. Spolu s nimi na této lodi plulo také několik desítek příslušníků radiotelegrafní roty 1. československé divize. Na britské půdě je však čekalo nepříjemné překvapení.

Vězněm britského krále

První zpráva ohledně členů Č-SNR byla československými zpravodajci Britům předána již 22. června 1940, tedy ještě v době, kdy Ville-de-Liége mířila k britským břehům a ve Francii se bojovalo. Většina členů rady byla charakterizována jako podezřelá individua a byly naznačeny i jejich možné kontakty s nepřítelem. Na seznamu, který s největší pravděpodobností vypracoval pplk. Josef Bartík, se objevila jména Vladimír Borin-Ležák, Peter Prídavok, František Schwarz, Karel Locher, Robert baron Hildprandt a Josef Waldmüller. Později byli k návrhům na internaci

19 Tamtéž, s. 22–48.

„přidáni“ i redaktor Emil Synek a Viktor Traube, v té době příslušníci československé zahraniční armády. Oba však proto, že odmítali dále sloužit.

U Schwarze bylo v prvním seznamu uvedeno pouze jeho jméno. Teprve v dalším dokumentu z 30. června 1940 se píše, že společně s Locherem: „[…] *ačkoliv nebyli nijak organizováni, jsou nám známi jako důležití činitelé fašist*[ického] *hnutí v ČSR.*“[20] Ve zprávě z následujícího dne vypracované Jaromírem Smutným jsou členové Č-SNR rozděleni do několika skupin podle „nebezpečnosti“. František Schwarz je jmenovitě uveden v nejméně nebezpečné skupině: *„Osoby jsoucí v pouhé oposici proti Národnímu výboru československému (Schwarz, jež* (sic) *byl dříve také členem strany fašistické, ale v poslední době se s ní rozešel).“*[21]

V Británii v té době panovala značná nedůvěra k cizincům a britské úřady internovaly stovky především italských, rakouských a německých běženců včetně některých předválečných československých státních příslušníků. Kromě toho do internace putovali i angažovaní stoupenci čerstvě zakázané Britské unie fašistů. Obvinění z fašismu nebo možné příslušnosti k „páté koloně“ v této atmosféře stačilo k detenci jednotlivce a československá zpravodajská služba, respektive další instituce této atmosféry dokonale využily. Všechny výše uvedené osoby tak byly již 26. června 1940 zatčeny a podle *Defence Regulation* internovány.

V následujících devíti měsících prošel Schwarz celkem jedenácti detenčními zařízeními. Spolu s ostatními internovanými se několikrát neúspěšně obrátil na různé britské instituce a politiky s žádostí o propuštění. Od přelomu let 1940/1941 pobýval ve vězení v Leedsu, kde jej na základě jednoho z jeho dopisů navštívil místní poslanec za Labour Party George Muff. Díky jeho intervenci v britském parlamentu došlo 22. března 1941 k Schwarzovu propuštění. Z internace si odnesl určité zdravotní problémy, například kloubový revmatismus. Během následujícího roku byli propuštěni také zbývající členové Č-SNR. Všichni sice museli podepsat prohlášení, že nebudou pokračovat v kritice exilové vlády a prezidenta Edvarda Beneše, slib však nikdo z nich nedodržel. Naopak – činnost Č-SNR byla na britských ostrovech fakticky obnovena.

Sociálnědemokratický politik Rudolf Bechyně patřil ke kritikům politiky Edvarda Beneše zleva. Schwarz s ním v posledních měsících války spolupracoval.

Foto: archiv autora

Opoziční politici zaměřili svoji kritiku především na teorii kontinuity, podle níž byl Edvard Beneš stále prezidentem republiky se všemi ústavními pravomocemi, a dále na situaci v řadách zahraniční armády. Poukazovali na platnost jeho abdikace z 5. října 1938. V této argumentaci zejména František Schwarz zdůrazňoval svůj poslanecký mandát a status náhradníka stálého výboru Poslanecké sněmovny,[22] který mu podle jeho názoru dával silnější oprávnění vystupovat jako oficiální činitel, než měl „soukromník“ Edvard Beneš. Po definitivním uznání československé exilové vlády 18. července 1941 vypracoval stostránkové protestní memorandum dokazující její neústavnost.

Protože důsledně odmítal jakékoliv finanční prostředky z oficiálních zdrojů, byl odkázán na (většinou nevratné) půjčky od Milana Hodži, Štefana Osuského, Rudolfa Bechyně nebo bývalého zplnomocněnce Zbrojovky Ing. Josefa Slabého.

Protibenešovská opozice se v té době pokoušela využít nových možností. I během války zůstala ve Velké Británii poměrně široce zachována svoboda slova. Veškeré publikace sice musely být předkládány cenzuře, ale ta byla ve srovnání s jinými zeměmi velmi liberální. Některé britské listy byly ochotné poskytnout jim prostor a zlepšily se také možnosti pro vydávání opozičních tiskovin. Počátkem roku 1942 vyšla brožura *Naše akce*, jejímž autorem byl Karel Locher, a v srpnu téhož roku Schwarzův spisek *Dr. Beneš – O vojně před válkou i za ní*. Původně mělo jít o první díl zamýšlené tetralogie, další díly však již z důvodu nedostatku financí nevyšly.

Již vydání *Naší akce* se exilové vlády nemile dotklo a prostřednictvím ministra vnitra Juraje Slávika se pokusila u Home Office iniciovat zákrok britských úřadů proti politickým aktivitám opozice.[23] Protestní nóta byla vypracována i po vydání Schwarzovy brožury a počátkem září 1942 předána Britům. Současně

20 *ABS*, f. Hlavní správa vojenské kontrarozvědky (HS VKR), sign. 302-176-5, „Písemný materiál postupně předkládaný anglickým úřadům ve věci podezření vůči československým osobám“, nedatováno.

21 Tamtéž.

22 Stálý výbor byl orgánem, který měl pracovat a přijímat neodkladná rozhodnutí i v období, kdy parlament nezasedal nebo zasedat nemohl.

23 *ABS*, f. HS VKR, sign. 302-138-2.

Rodina Františka Schwarze krátce po osvobození v roce 1945 na snímku, který mu jeho žena zaslala do Velké Británie Foto: archiv Zlaty Černé

byl navržen také zákrok ministerstva národní obrany u War Office. Tyto kroky se však ukázaly jako neúčelné a Britové tentokrát československým stížnostem nepopřáli sluchu.

Schwarz se však v té době začal svým „spolubojovníkům" názorově vzdalovat. Nesouhlasil především s názory Petra Prídavka, který pomalu opouštěl autonomistické pozice a začínal se orientovat na myšlenku samostatného Slovenska, spojeného s českými zeměmi a Polskem pouze v rámci volného svazku středoevropské federace. V březnu 1943, kdy Prídavok dosáhl rozdělení Asociace Čechů a Slováků, která měsíc předtím nahradila Č-SNR, na dvě samostatné organizace, Českou národní jednotu v čele s generálem Prchalou a Slovenskou národní jednotu, s nimi již Schwarz odmítl dále spolupracovat. Vadila mu také kritika Sovětského svazu, která z řad jeho dosavadních přátel zaznívala stále otevřeněji. Ze stejného důvodu se také, na rozdíl od dalších opozičních politiků, příliš neangažoval v projektech financovaných z prostředků polské exilové vlády. Posléze navštěvoval jen opoziční Towarzystwo Polskie, které však mělo levicový charakter.[24]

František Schwarz představoval v opozičním politickém táboře jistou systémovou výjimku. Ačkoliv sám sebe považoval za antikomunistu a politicky byl příslušníkem krajní pravice, jeho sympatie k Sovětskému svazu se nezmenšily ani v exilu, spíše naopak, přerůstaly v nekritický obdiv. V Londýně docházel na sovětské velvyslanectví a podle některých náznaků se zdá pravděpodobné, že spolupracoval s tamní rezidenturou sovětské tajné služby.[25]

Postupně značně omezil své politické aktivity. Aby se vůbec uživil, našel si práci jako pomocný dělník v žehlírně. Na politiku však zcela nerezignoval – například 7. března 1943 se stal zakládajícím členem Sdružení poškozených a pronásledovaných neústavní československou vládou. Spolupracoval také s bývalým ředitelem Národní banky Josefem Malíkem, který se také ocitl v opozici. I s tím se však poměrně záhy rozešel. Teprve na samém konci války se znovu začal aktivněji angažovat, ale nikoliv v okruhu generála Prchaly, nýbrž na akcích pořádaných levicovými sociálními demokraty pod vedením Rudolfa Bechyněho. (Ten přišel s velmi otevřenou a ostrou kritikou Edvarda Beneše a jeho politiky ve Státní radě v prosinci 1944.) V únoru 1945 Schwarz například vystoupil na jejich veřejném shromáždění a ve svém projevu předpověděl mj. brzký konec koloniálního panství světových velmocí.[26] Tato opozice však již neměla dlouhého trvání. V polovině dubna 1945 se František Schwarz písemně obrátil na nového premiéra Zdeňka Fierlingera. V dopise uvedl, že boj, který vedl proti podle jeho názoru neústavní exilové vládě, končí a autoritu domácí „Košické vlády" uznává.[27]

24 *ABS*, f. ZOB II, sign. 305-112-6. V této složce se nachází velmi obsáhlý dokument, nazvaný „Moje politická činnost za druhé světové války", který Schwarz sepsal po návratu do vlasti ve vyšetřovací vazbě. Z důvodů rozsahu se nelze v rámci tohoto textu věnovat všem jeho aktivitám během 2. světové války, které byly velmi podrobně monitorovány čs. úřady v Londýně, především zpravodajskou službou ministerstva vnitra.

25 Kuklík s Němečkem k tomu uvádějí: *„Všechny tyto skutečnosti nasvědčují tomu, že již v Polsku byl Schwarz v kontaktu se sovětskou NKVD."* KUKLÍK, Jan – NĚMEČEK, Jan: *Proti Benešovi! Česká a slovenská protibenešovská opozice v Londýně 1939–1945*, s. 58.

26 *ABS*, f. ZOB II, sign. 305-112-6, František Schwarz, „Moje politická činnost za druhé světové války".

27 Tamtéž, sign. 305-121-1, dopis Františka Schwarze čs. velvyslanectví v Londýně z 19. května 1945.

Návrat do vlasti

Na rozdíl od svých bývalých spolubojovníků z opozice byl Schwarz na konci války pevně rozhodnut vrátit se do Československa. Již 18. května 1945 se dostavil na československé velvyslanectví v Londýně a domáhal se prodloužení svého cestovního pasu. Když mu generální konzul Karel Vaněk oznámil, že musí objasnit, proč nenechal svůj pas v roce 1943 zaevidovat, odsekl mu, že žádná taková povinnost ze zákona neexistuje a nařízením exilové vlády, jejíž ústavnost neuznává, se není povinen řídit. Vaněk však nehrál úplně čistou hru. Potřeboval získat čas, aby mohl informovat Prahu. Schwarz mu vyhověl a následujícího dne velvyslanectví písemně sdělil své důvody: *„Protože jsem samovolné uchvatitele, vydávající se v r. 1943 za československou vládu v Londýně, podle své povinnosti neuznával za úřední činitele, nemohl jsem uznávati ani nějakých jejich ‚nařízení', kterými se tyto osoby podle zákonů republiky dopouštěly jen trestných činů."*[28]

Na tomto místě je třeba zmínit, že návrat do vlasti předtím konzultoval se svými „přáteli" ze sovětského velvyslanectví v Londýně, kteří s jeho rozhodnutím souhlasili. To si zřejmě vysvětlil tak, že nad ním sovětské úřady drží ochrannou ruku. Již brzy se měl dozvědět, jak středně se mýlí…

Přestože Vaněk poslal ministerstvu zahraničních věcí zprávu s žádostí o rozhodnutí již 23. května, v dalších týdnech se nic nedělo. Schwarz tedy v létě navštívil velvyslanectví znovu a svoji žádost, o poznání méně sebevědomě, zopakoval. Poprosil zároveň, aby mu byly prominuty konzulární poplatky za prodloužení pasu, protože je bez prostředků. Poznamenal dokonce, že má u sebe pouze devět pencí.[29]

Mezitím se přihlásil u Československé repatriační mise, takže bylo zřejmé, že to s návratem myslí vážně. Na základě souhlasu pražského ministerstva vnitra mu byl pas 18. září skutečně prodloužen, a to pouze k návratu do vlasti. Šéf odboru politického zpravodajství ministerstva vnitra generál Josef Bartík v důsledku toho vydal 25. října 1945 výnos, podle nějž měl být po překročení československých státních hranic okamžitě zatčen: *„Jelikož jmenovaný dopouštěl se v době emigrace urážek a insultování členů československé vlády, kromě toho pak je důvodně podezřelý z různých trestních deliktů podle zákona na ochranu republiky a podle retribučního dekretu, budiž ihned po příjezdu na zdejší území zatčen a dodán do vazby Zemského odboru bezpečnosti v Praze. Materiál proti němu budiž vyžádán u Ministerstva vnitra – odbor pro politické zpravodajství."*[30] Zemské velitelství SNB v Praze v prosinci 1945 však konstatovalo, že se dosud nevrátil: *„Věc jest zde vedena dále v patrnosti a Ing. Schwarz bude po svém event*[uálním] *návratu k své rodině zatčen."*[31]

> Důvody jeho zmizení byly prosté. V létě 1945 zůstal dlužen za byt a musel ještě nějakou dobu pracovat v žehlírně, aby účet vyrovnal.

František Schwarz na několik měsíců zmizel úřadům z dohledu. Koncem ledna 1946 repatriační odbor ministerstva ochrany práce a sociální péče sděloval, že byl do ČSR repatriován již počátkem prosince předchozího roku. To však nebyla pravda. Ministerstvo vnitra na základě tohoto sdělení obnovilo pátrání, které však nepřineslo žádné výsledky. Důvody jeho zmizení byly prosté. V létě 1945 zůstal dlužen za byt a musel ještě nějakou dobu pracovat v žehlírně, aby účet vyrovnal. Chtěl si také vydělat nějaké peníze, aby mohl nakoupit nedostatkové věci a dárky pro svoji rodinu.

Londýn opustil 7. března 1946 a do Prahy přijel o čtyři dny později. Dne 18. března 1946 se dostavil do kanceláře Prozatímního Národního shromáždění a požádal o dorovnání platu za posledních sedm let. O něčem takovém však „erár" nechtěl ani slyšet: *„Politicky a mravně je věc zcela jasná. Právnicky je však značně obtížná, chceme-li dospěti k samozřejmému mravně a politicky jedině možnému výsledku, totiž zamítnutí Schwarzova požadavku, a při tom neporušiti zásadu právní kontinuity."*[32] Zadání se nakonec podařilo „vyřešit", byť poněkud krkolomně. Mandáty poslanců a senátorů zvolených ve volbách roku 1935, pokud již nezanikly dříve z jiných důvodů, skončily údajně 15. říjnem 1940, kdy byl prezidentem republiky v Londýně vydán ústavní dekret č. 2/1940, na jehož základě převzal dočasně výkon moci zákonodárné. Tento dekret se v důsledku zákona č. 57/1946 Sb. z 28. března 1946 stal ústavním zákonem od samého počátku. Zůstávala však otázka, jak se postavit ke Schwarzovu členství ve Stálém výboru. K vyřešení tohoto problému dopomohlo specifické postavení Prozatímního Národního shromáždění, jemuž byla zákonodárná moc prezidentem 28. října 1945 předána. To neodvozovalo svoji legitimitu od ústavy z roku 1920, ale od ústavního zákona č. 47/1945 Sb.[33]

Vypadalo to, že příkaz k Schwarzovu zatčení v poválečném chaosu „zapadl". Již 30. března 1946 byl před-

28 Tamtéž.

29 Oběd v levné restauraci v té době přišel na dva a půl šilinku, tedy 30 pencí.

30 *ABS*, f. ZOB II, sign. 305-121-1, výnos MV č. j. Z-23842/45 z 25. října 1945.

31 Tamtéž, přípis Zemského velitelství SNB z 10. prosince 1945.

32 *APS*, Osobní spisy poslanců, inv. č. 2372, nesignovaný a nedatovaný posudek z žádosti Ing. Schwarze.

33 Tamtéž.

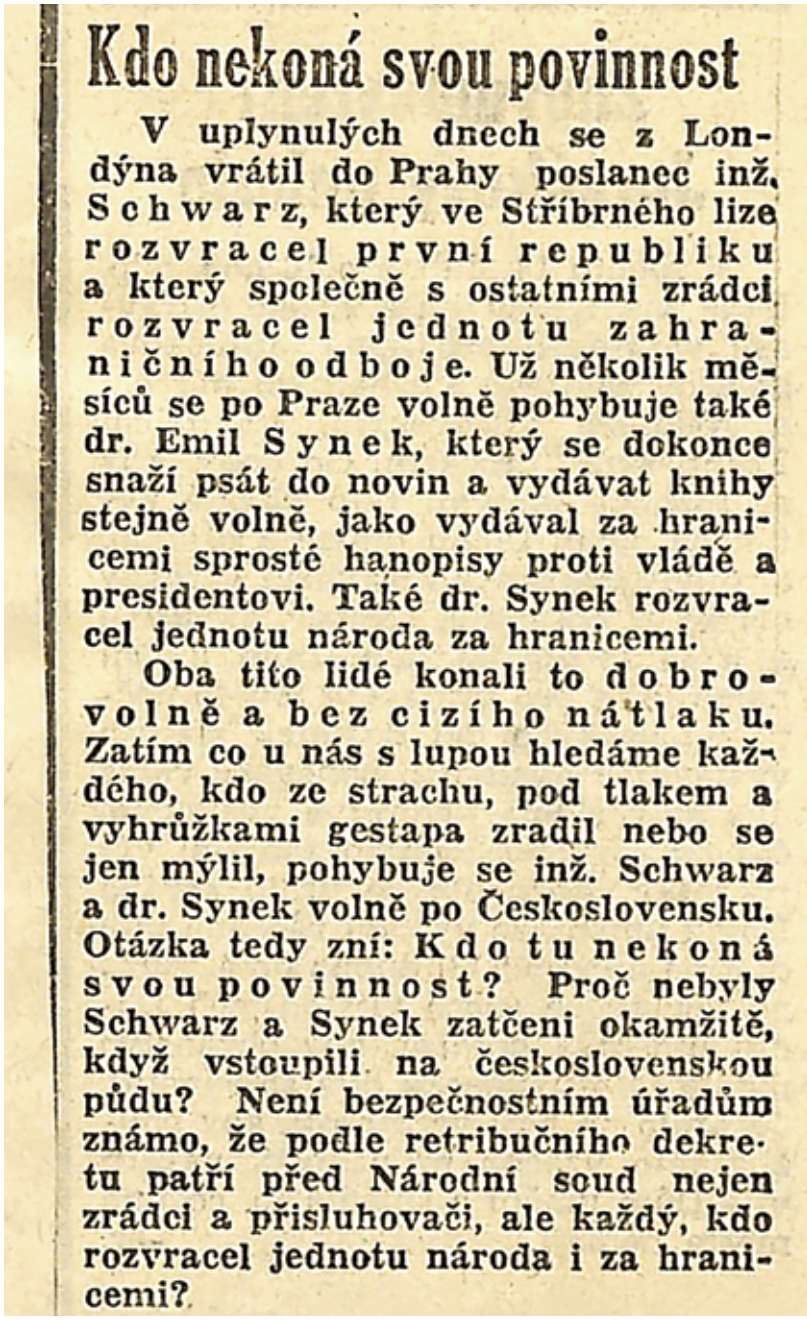

Kdo nekoná svou povinnost

V uplynulých dnech se z Londýna vrátil do Prahy poslanec inž. Schwarz, který ve Stříbrného lize rozvracel první republiku a který společně s ostatními zrádci rozvracel jednotu zahraničního odboje. Už několik měsíců se po Praze volně pohybuje také dr. Emil Synek, který se dokonce snaží psát do novin a vydávat knihy stejně volně, jako vydával za hranicemi sprosté hanopisy proti vládě a presidentovi. Také dr. Synek rozvracel jednotu národa za hranicemi.

Oba tito lidé konali to dobrovolně a bez cizího nátlaku. Zatím co u nás s lupou hledáme každého, kdo ze strachu, pod tlakem a vyhrůžkami gestapa zradil nebo se jen mýlil, pohybuje se inž. Schwarz a dr. Synek volně po Československu. Otázka tedy zní: Kdo tu nekoná svou povinnost? Proč nebyly Schwarz a Synek zatčeni okamžitě, když vstoupili na československou půdu? Není bezpečnostním úřadům známo, že podle retribučního dekretu patří před Národní soud nejen zrádci a přisluhovači, ale každý, kdo rozvracel jednotu národa i za hranicemi?

Článek z Nového slova z 12. dubna 1946
Repro: ABS

volán k výslechu na ministerstvo vnitra. Důvodem byla jeho předválečná činnost. Vystupoval však v roli svědka a poté mohl jít domů.[34] Na to, že je hledán, musel příslušné složky upozornit až tisk – 12. dubna 1946 přineslo národně socialistické *Nové slovo*, vycházející v Moravské Ostravě, v článku *„Kdo nekoná svou povinnost“*, zprávu o tom, že se před nedávnem vrátil do Prahy. Pisatel se podivoval, že se někdo jako on stále pohybuje na svobodě. Upozorňoval také na dalšího navrátilce z řad opozice, redaktora JUDr. Emila Synka. Netušil samozřejmě, že ten si svůj bezpečný návrat zajistil v době války, kdy jako Bartíkův důvěrník donášel zprávy z opozičních kruhů zpravodajské službě ministerstva vnitra.[35] Dne 17. dubna 1946 byl Schwarz zatčen a předán do vazby Zemské úřadovny Státní bezpečnosti (StB) v Praze. Jak je z rozdělovníků na dokumentech zřejmé, o všech těchto i následujících krocích byla průběžně informována také Kancelář prezidenta republiky.

Z politického hlediska František Schwarz nenačasoval svůj návrat nejlépe, což samozřejmě nemohl vědět. Na přelomu let 1945/1946 totiž propukla v českých zemích aféra s rozšiřováním prchalovských letáků. Dne 11. prosince 1945 se měl z Londýna do Prahy vrátit příslušník zahraniční armády, kapitán Václav Kovanda. Před odletem se setkal se svým známým, bývalým majorem generálního štábu Františkem Bauerem, který byl v Československu stíhán za dezerci. Přijal od něj několik balíčků s potravinami, jež měl v Praze předat jeho příbuzným a přátelům. Speciálně upravené plechovky kávy však obsahovaly letáky s Prchalovým *Poselstvím do vlasti* z 1. června 1945. Krátce nato byl zatčen kapitán MUDr. Stanislav Novák, další důstojník vracející se z Velké Británie. Také jeho požádal o předání balíčků jeho přítel, bývalý člen Státní rady v Londýně a v té době druhý místopředseda Prchalova Českého národního výboru Václav Míšek. Počátkem roku 1946 bylo zatčeno několik desítek bývalých příslušníků československé

34 *ABS*, Sbírka různých písemností (S), sign. S-180-3.

35 Tamtéž, f. Mapy zpráv zpracované Studijním ústavem MV (Z), sign. Z-6-350.

zahraniční armády na Západě a civilistů, kteří se většinou provinili jenom tím, že tyto letáky četli nebo je předali svým známým. Za to měli být postaveni před mimořádné lidové soudy. Absurdnost situace, kdy bývalí zahraniční vojáci, kteří ještě několik měsíců předtím bojovali na frontě za osvobození vlasti, měli být souzeni stejnými soudy jako váleční zločinci a kolaboranti, byla zřejmá.

Do věci se však vložilo ministerstvo spravedlnosti, které od bezpečnostních složek žádalo předložení jednoznačných důkazů o existenci protistátního podzemí, nikoliv jen doznání k držení nebo přečtení letáku. Vzhledem k tomu, že žádné takové důkazy neexistovaly, byli koncem března všichni zatčení propuštěni. Případ skončil blamáží a teprve v listopadu 1947 došlo v souvislosti s touto „aférou" k odsouzení tří osob za „rušení obecného míru" k několikaměsíčním trestům.[36]

Dopad letákové akce prchalovců byl velmi malý a v podstatě jen dokazoval omezené možnosti londýnských kritiků režimu československé „socializující se demokracie". To však nebránilo tomu, aby bezpečnostní složky nezahájily v prvních měsících roku 1946 rozsáhlou mediální kampaň, v níž byli generál Prchala a jeho stoupenci vylíčeni jako hlavní nepřátelé třetí republiky. Teprve ta udělala generálovu hnutí mezi československou veřejností bezplatnou reklamu. Potřeba vytvořit pocit vnějšího ohrožení „zrádnou emigrací" však byla silnější. Následné podání trestního oznámení v nepřítomnosti na některé činitele londýnské opozice[37] bylo součástí této kampaně, namířené současně také proti Velké Británii, která měla být postavena do role ochránců těchto „fašistických živlů", patřících před soud.

Smrt ve vězeňské cele

Jak již bylo zmíněno výše, František Schwarz byl zatčen 17. dubna 1946 a držen ve vazbě Zemské úřadovny StB. Odtud jej počátkem června předali II. oddělení Zemského odboru bezpečnosti a 14. října 1946 putoval do vazby Mimořádného lidového soudu v Praze.

> V roce 1939 těhotná manželka Marie se čtyřmi malými dětmi zůstala v protektorátu. Zpočátku dostávala jeho poslanecký plat, později však žila s dětmi v bídě.

Právním podkladem pro jeho stíhání se stal jinak téměř nepoužívaný § 4 „velkého retribučního dekretu" (č. 16/1945 Sb. II):[38] *„Československý občan, který v době zvýšeného ohrožení republiky v zahraničí rozvracel hnutí směřující k osvobození republiky československé v její předmnichovské ústavě a jednotnosti anebo jinak vědomě poškozoval zájmy republiky československé, zejména kdo ohrožoval bezpečnost občanů pracujících pro osvobození republiky doma, trestá se, nedopustil-li se zločinu přísněji trestného, těžkým žalářem od pěti do dvaceti let."*

Původně se předpokládalo, že bude stíhán za veškerou svoji činnost v letech 1939–1945. Jako svědci byli tedy vyslýcháni například JUDr. Jiří Zedwitz a brigádní generál Prokop Kumpošt, kteří v roce 1939 působili na československém vyslanectví ve Varšavě, škpt. Bedřich Wiesner, bývalý styčný důstojník u britské MI5, bývalý vrchní polní prokurátor v Londýně pplk. JUDr. Karel Fink, a především brigádní generál Josef Bartík, bývalý šéf zpravodajské služby londýnského ministerstva vnitra, všichni účastníci západního odboje.

Na podzim 1946 Zemská úřadovna StB vypracovala trestní oznámení, které však muselo být na základě přípisu ministerstva vnitra z 27. listopadu 1946 zásadně přepracováno. Schwarz měl být i nadále stíhán výhradně za vydání brožury *Dr. Beneš – O vojně před válkou i za ní*. Důvod této změny není zřejmý, stejně jako není jasné, proč Schwarz musel dále setrvávat ve vazbě a nemohl být vyšetřován na svobodě. Přepracované trestní oznámení bylo podáno 2. prosince 1946.[39]

V říjnu 1946 se Schwarz z vazby písemně obrátil na prezidenta Beneše s prosbou o zastavení trestního stíhání a propuštění z vazby. Kromě toho, že se u něho začaly objevovat zdravotní potíže, které z velké části zapříčinil několikaletý pobyt v exilu, jej k tomu vedla také neutěšená sociální situace jeho rodiny. V roce 1939 těhotná manželka Marie se čtyřmi malými dětmi zůstala v protektorátu. Zpočátku dostávala jeho poslanecký plat, později však žila s dětmi v bídě. Její naděje se upíraly ke konci války, ale změna k lepšímu nepřišla.

Také ona se v nouzi nejvyšší pokusila požádat o pomoc prezidenta,

36 PLACHÝ, Jiří: Třetí republika a armáda generála Prchaly. In: PEJČOCH, Ivo – TOMEK, Prokop a kol.: *Od svobody k nesvobodě 1945–1956*. PIC MO, Praha 2011, s. 33–37.

37 Např. v srpnu 1946 byla podána série trestních oznámení proti aktivistům Slovenské národní rady v Londýně. Jednalo se o bratry Petra a Jozefa Prídavkovy, dále Vojtecha Krahulce, Pavla Balasze, Jindřicha Greifa a Karla Vychodila. *ABS*, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-354-2.

38 Např. u MLS Praha, kde bylo v letech 1945–1947 odsouzeno téměř dva a půl tisíce obviněných, byly za tento trestný čin poslány do vězení pouze čtyři osoby, které se však ve všech případech dopustily ještě další trestné činnosti. Viz ŠLOUF, Jakub – NĚMEČKOVÁ, Daniela a kol.: *Mimořádný lidový soud v Praze 1945–1948. Retribuce jako služební úkol na hraně možnosti i profesní cti zaměstnanců justice*. Academia, Praha 2020.

39 *SOA*, f. MLS Praha, sp. zn. 7486/46.

Bývalý vojenský ataše ve Varšavě Prokop Kumpošt (vlevo) i zpravodajský důstojník Bedřich Wiesner vypovídali po válce proti Schwarzovi. Druhý z nich byl v roce 1949 zatčen a během výslechu doslova umlácen brutálním vyšetřovatelem Miroslavem Pichem-Tůmou.

Foto: VHÚ, NA

audience jí však nebyla udělena. Napsala mu tedy alespoň dopis, ve kterém vylíčila těžkou situaci své rodiny: *„Mám soudní výpověď z bytu pro nezaplacenou činži, děti neoblečené, často jim nemám ani z čeho vařit, o léčení ani nemluvě. Sociální úřad města Prahy dává mi na děti 800 Kčs měsíčně… Často se zabývám sebevraždou. Obracím se na Vás, pane presidente, přes varování osob z politického života. Nevěřím, že Vy, pane presidente, mohl byste kvůli neshodám s mým mužem v zahraničí nechat zničit nevinné děti a zoufalou ženu. Nepřineslo by to štěstí nikomu. Tvrdí se, že prý můj muž je zavřen na Vaše přání, a proto se nikdo neodváží mě* (sic) *a dětem pomoci.* […] *Za války prodala jsem vše, co mělo cenu, ze republiky byla jsem nucena zastavit v zastavárně šaty, boty, prádlo dětí i svoje. Žaloby na zaplacení se hromadí, děti chátrají duševně i tělesně, 7 roků se těšily, že až se tatínek vrátí, bude se o ně starat, a sotva ho uviděly, je s nimi opět jen nemocná matka a otec je zavřen. Vím, že když se s námi něco zlého stane, že svět půjde dál a nic se nestane, ale jde o život šesti lidí, proto Vás prosím s těmi dětmi, pro vše, co je Vám drahé, vraťte otce dětem a umožněte mu, aby děti mohl živit a vychovávat. Jen Vy, pane presidente, to můžete udělat. Já věřím, že pomůžete a rodinu zachráníte…“* K dopisu přiložila fotografii rodiny.[40]

Prezident Beneš měl jistě možnost použít svého práva a udělit Schwarzovi abolici, zvlášť když byl Schwarz nyní žalován pouze za vydání brožury, jež byla v podstatě spíše než rozvracením odboje osobním „vyřizováním účtů“. Dopisy však zůstaly bez odpovědi. Prezident nepatřil k těm, kteří by ke svým odpůrcům byli velkorysí. Jen Schwarzova rodina od něj obdržela podporu ve výši 2 000 korun, což tehdy představovalo zhruba jeden měsíční plat nekvalifikovaného dělníka.[41]

Počátkem roku 1947 tedy probíhalo soudní vyšetřování případu. Hlavního přelíčení se však František Schwarz již nedočkal. Zemřel dne 20. února 1947 v půl sedmé ráno v samovazbě pankrácké věznice. Důvodem byla podle úmrtního listu apoplexie, tedy náhlé selhání funkce životně důležitého orgánu (pravděpodobně mrtvice). Pohřben byl posledního únorového dne do rodinného hrobu na Olšanských hřbitovech.[42]

Co říci závěrem? František Schwarz byl jistě složitou osobností. S řadou jeho politických aktivit a názorů jak z doby první republiky, tak během let, která strávil v exilu, je možné polemizovat. Jeho styky se sovětskou tajnou službou dosud patří k temným a ne zcela objasněným kapitolám jeho životopisu. V jeho opozičních aktivitách mu však nelze upřít zásadovost. V těžkém období druhé republiky byl jedním z posledních obhájců parlamentní demokracie a je třeba jednoznačně odmítnout zjednodušující tvrzení marxistické historiografie, že by byl „fašistou“. Smrt ve vězení osvobozené vlasti si rozhodně nezasloužil. pd

Jiří Plachý (1975) vystudoval historii se zaměřením na dějiny východní a jihovýchodní Evropy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze (1999) a veřejnou správu na Právnické fakultě Západočeské univerzity v Plzni (2008). V letech 2000–2007 pracoval v Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu a od roku 2007 je vědeckým pracovníkem Vojenského historického ústavu v Praze. Specializuje se na dějiny druhého odboje a poúnorový postih jeho účastníků. Je autorem nebo spoluautorem více než dvou desítek knih a více než tří stovek článků a studií.

40 *APS*, Osobní spisy poslanců, inv. č. 2372, dopis Marie Schwarzové presidentu Edvardu Benešovi, nedatováno.

41 *ABS*, f. Z, sign. Z-6-350.

42 *SOA Praha*, f. MLS Praha, sp. zn. 7486/46.